

Landskap: Halland Upptecknat av: Mai Fossenius
Härad: Himle Adress: Herrestadsgat. 12b., Malmö.
Socken: Varbergs stad Berättat av: Allan o. Maria Lundgren
Uppteckningsår: 1945 Född/år 1887 i Varberg

Arbeten utförda av fästningsfångar.	s. 1-2.
Traneberg.	s. 3.
Handlanden Fagerstedt.	s. 4.
Enris på golvet.	s. 5.
Kyrkogång.	s. 6.
Kyrktagning.	s. 6.
Husförhör.	s. 7-8.
Namnsdag.	s. 9.
Påskberget.	s. 10-12.
Dansskolor.	s. 14.
"Skivern", - recept.	s. 15-17.
Kungsbackagumman.	s. 18.
Tjänstefolk.	s. 19.
Fastlagsbullar.	s. 20.

Skriv endast på denna sida!

Skärtorsdag.	s. 21.
Påskafton.	s. 21.
Äggarullning.	s. 22.
Påskveckan.	s. 23.
Påskskräcka.	s. 23.
Påskbrev.	s. 24.
Valborgsmässoafton.	s. 25.
1:a maj.	s. 25.
2:a maj.	s. 26.
Midsommar.	s. 27.
Mårten.	s. 28.
Oskarsdagen.	s. 28.
Advent.	s. 28.
Lucia.	s. 28.
Jul.	s. 30-32.
Stjärngossar.	s. 32.
Knutagubbe.	s. 32.
Nyårsvisiter.	s. 33.
Lilla jul.	s. 34.
Historier om varhergsbor.	s. 35.

Arbeten utförda av fästningsfångar.

På tidsfångarna på fästningen fingo lära sig en hel mängd yrken, bl. a. sysslättes de som snickare, stenhuggare, trä- och bensnidade etc. och i många varbergsfamiljer kan man se ibland synnerligen vackra resultat av deras yrkessträfbegär.

Utanför Tranemo står ett stort stenlejon, som är gjort av fångar och liksom är nämnda i brogylskan på fästningsfångars verk.

Då skalden Ernst Björk dog, beställdes en gravvård som fångarna skulle göra.

Rekulturbild missförstod man beställningen och i stället för den begärda byggnaden blev det placerad en fackla på vården. Skaldens pliktningar godtog inte denna beställning, utan gravvården fick

säljas på auktion och inköptes av bokhand-
lare Lundgrens morfar, vars make, hand-
landen A. G. Fagerstedt, då nyligen dött
(1874). Sedan dess gjordes en annan gro-
sten åt Björk, liksom den förra, men
med en lyra i stället för fackla, och
denna värd finns nu på Örgryte kyrk-
gård.

Traneberg. (Från Lundgren).
Min farfar ägde Traneberg (ca 10 min. promenad från Varbergs centrum) och där ute var vi de flesta högtider. På sommarens flyttade vi alltid dit ut; det var vårt sommarställe. På den tiden var det ju inget badliv här i Varberg, man hade ingen tanka på att det kunde vara nyttigt med saltvattenbad. På den tiden låg Traneberg långt ute på landet och det var ett helt företag att bege sig dit ut. Länsmannens skrivelse för avstånd har verkligen ändrats sedan början av 1900-talet!

Handlanden Fagerstedt,
bokhandlare Luedgrens morfar, reste på
äldre dagar till Schweiz och från denna
resa medförde han hem bl.a. en gäbblada,
som ännu går rätt på skunden och en
mekanisk spelbox, ca 30 cm. bred och
1/2 meter lång. Denna spelbox spelar
i en följd av olika stycken och blev
mycket beundrad och uppskattad, inte
minst vid ungdomens dansbaler.

kuris på golvet. I de gamla affärerna hörde
man alltid sjösand på golvet inne på
kontoret. Detta antagligen för renlighets
skull.

Till fru Lundgrens farföräldrar kom Ene-
Anna varje torsdag med färskt kuris.
Detta harkade man och strödde jämte
sjösand på golvet.
Man hade också sjösand i ^{de} spottbrick-
arna, som för funnos i varje rum.

Kyrkogång

Varbergsborna är överlag ganska "kyrksamma" av sig och man ser alltid ovanligt mycket folk i kyrkan. Ända in på sekare är här det fanns karl- och fruntimmerssida.

Karlarna satt på höger sida och fruntimmerna på vänster. Fortfarande är de karlar som sitter på vänster sida lätt räknade och med alla säkerhet främlingar. Till omkring år 1900 hade de gamla varbergfamiljerna sina speciella bänkar i kyrkan.

Kyrktågning

Kyrktågning var för i världen ganska vanligt här i Varberg och förekommer ännu i enstaka fall.

Husförhåll.

I Varberg hållas ännu husförhåll. På utlystes
s. ex. söndagen den 17 j^{uni} i kyrkan förhåll
med tredje husförhållsområdet. Dock är
förhållerna numera givetvis frivilliga och ha
närmast form av gudstjänst eller bibelför-
klaring. I hem och fru Lundgrens barn-
dom hållas riktiga husförhåll. Dess ägde
då alltid rum på sommaren.

Det berättas att prosten Bodvold, som ägde
launderiet Tröden, en gång bestämde sig för att
låta laga bort en stor sten som låg vid
ladugården. En stensprängare tillkallades,
men vågade inte spränga då han ansåg
ladugården alltför helig. ^{enligt} Prostens var
ävis och genomdrog att stenen skulle
bort. Och så satte stensprängaren ^{får} en
laddning men det bar sig inte bättre än

att ledugården fästade eld och brann ner.
Vid nästa busförhör frågade bordsvakt en
gammal gubbe i församlingen vilket som för
oss människor är det enda nödvändiga!
Gubben som var rätt oförfädd, kunde inte
svara på frågan, men då viskade en spju-
ver som satt bakom honom: "du bra den-
sprängare." Gubben upprepade poart högt
men prästen bordsvakt lär inte ha blivit
så riktigt glad åt det

ACC. N:R M. 10242:9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Namnsges.

Namnsges. firas ganska allmänt i staden
i de borgerliga familjerna, särskilt när det
gäller sådana namn som t. ex. Anna, Sofia,
Maria, Margareta eller sammansättningar
därmed. Namnsgesfirandet visar t. o. m.
på borden till öfvering numera.

Pärkberget. Då Tegnér besökte Varberg, fanns det ju, som bekant, endast två gröna parker i staden, nämligen Beckels orkesterband och vårdinnans buxbomshuske, men beträffande denna park är mycket ändrat nu. Flera parker har vuxit upp och vackra rekter prunka överallt i staden om förnumren. Den vackraste av alla planterade områden är Pärkberget, strax söder om Varberg. Det var redan vid Lågre allmänna läroverket i Varberg, Herman Rodhe, och hans skolpojkar som på 1870-talet utförde denna plantering. Beträffande byn Pärkberget, som tidigare varit exercisplats, har förning-
en småfåglares vännen i väsentlig mån bidragit till dess planterande och bland de män som varit särskilt verksamma för denna park kunna nämnas nygärjar Gerlach, kon-

sol jobson och disponent Sallén.
Litt namn Pärkberget har bergskvalen fått
Quedan där för mycket länge sedan bländas
paskeldar. Vi minns dock ej dessa paskeldar.
Ibland händer det först att småpojkar
samlar hopris där och känder paskel.
Kyppe vid Pärkberget brukar man samlas
vid olika folkfester, möten o. dyl. Den stör-
sta händelsen för lufsbefolkningen här i trak-
terna och för barbergarna och så för den
delen, var Småfågelnas Värms stad som-
marfest. Föreningens styrelse med ork-
fränden i spetsen begått från torget
upp till Pärkberget. Allmänheten an-
slöt också till laget, så det var en
imponerande människohop som på
småningarna samlades där kyppe. Sedan
deltog man med liv och lust i alla

nöjesanordningarna. Där var stånd av alla
de porter, karnisoler, skjutbaser ^{den} och minst
han lotsade ^{och} till olika saker. Den gång
i min barndom lotsades det bort en guld-
blocka och jag minns vilket jubel det blev
när det ropades ut att nummer 4711 hade
vunnit uret. Och på brukade alltid
barberare Bergendorff släppa upp
balonger. Det hörde till ordningen. Givet-
vis bestod publiken huvudsakligen av
lantbefolkningen här i trakterna runt
om. Festen förlades också till en tidpunkt
någon söndag i början av juli, då det var
lättast för dem att komma från, men
många stadsbor sökte sig också dit för
att se på hur lantbefolkningen roade
sig.

lågare skalden som besökt badorten Varberg.
Fruström Tegnér har flera andra stora skaldar
besökt badorten Varberg. Fredrik Mykander
bodde här ganska länge. Han hade
ett rum på fästningen och kallade det
"Bardabur". Gustaf Ullman, som f. ö.
var varbergsson, återkom regelbundet varje
sommar till sin födelsestad. Vidare kunna
Frösling och Fredriksson nämnas i detta sam-
manhang.

Dansskolor. (Från Lundgren).

Edlunds dansskola, som startade 1901-02,
var den första i Varberg och den besöktes
av stadens hela borgarinnom. Avslut-
ningsbalen var på Societetshuset och se-
dan fick jag ha bal för mina närmaste
vänner på Tranberg.

"Skivern" (Bokhandl. Lundgren).
Min farmors mor, sjukhusälskan Høj
reste omkring och besökte "skivern" med
en särskild balsam, som hon själv gjorde
samma. Här är det gamla receptet:

"Dyvelsträk"	6 ct
Bävergöl	6
Kamfort	4
Sapran	4
Skarppepar	2 lod
Swavel	4 lod
Olsten	4 ct
Vit lök	2
Salt	lite

blandas med tjära men försiktigt att det
sj rinner men arbetas så det blir som det
kröps så är det riktigt. "

Detta recept användes från omkring 1820

Sitt omkring 1860.

him fars moster föreläste receptet en
penna:

" Båvergik 25 X

Dynelsträck 25 X

Peppar 25 X

Älsten 10 X

Isavel 15 X

Hvitstok 20 X

Kampert 25 X

Vitpeppar, salt, bjär.

(Pommerandroppar 75, Kampertsprit
& Rigabalsam 2 Kr.) "

Detta recept var naturligtvis mycket hemli-
ga och oavsett vad man numera kan tro
om deras effektivitet, så är det ett fak-
tum att denna behandling varit till nytta
och nytta för många. Jag vet att en hel

del män och kvinnor (även s. k. händar)
med gott resultat genomgått dessa gamla
skivverktyg. Jag har förteckning på en
hel del namn sedan 10- talet, även om vid
turen kostat för de olika personerna, men
dessa uppgifter vill jag emellertid av o-
lika orsaker icke lämna ut. Själva har jag
talat med en del gamla personer, som i
sin barndom behandlats och de ha endast
haft idel loord att säga. Jag har också
ett svalt minne av att jag själv genom-
gått den publara turen.

Kungsbackagumman.

Doktor Lindh på Sahlgrenska sjukhuset
bröt en gång armen. Snellertid kunde
han inte på något sätt få det lä-
kas ordentligt och beslöt då att resa
till den berömda Kungsbackagumman
för att se vad hon dög till. Gumman
märkte ju genast att någon hade behandlat
armen fört och frågade doktor Lindh variet
han varit fört. "Joo, hos doktor Lindh i
Göteborg." — "Jassa, ja, du skulle ju fö-
rlå ha kommit hit genast, men jag skulle
änki se om det går att göra något åt dig."
— Doktor Lindh blev bra.

ACC. NR M. 10242:19.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Tjänstfolket.

En 40 a 50 år sedan var det regel att de borger-
liga familjerna hade två jungfrur. Axlö-
ningen var 20 a 30 kr. pr. månad. Ingen
ledig dag eller semester eller sådant
var det aldrig tal om.

ACC. N:R M. 10242:20.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Fastlagsbullar

Fastlagsbullar ätes alltid fastlagsmån-
dag hos oss.

Skärtorsdag. Denna dag brukade barnen för-
klä' ut sig till påskhäringar och springa
omkring och väntas på gästerna.

Påskaften skall man alltid äta färgade
ägg. Barnen böjes färgen färdig i komi-
kalveraffären men för blanda man sig
bra med vad man hade. Man band
lök eller hundskä runt om ägget och
det blev de vackraste mönster.

Fru Lundgren visade också ett på detta
vis färgat ägg som räddats av en fester
sitt hustru vid den stora branden 1863.
Då bl. a. även farfaderns hus brann ned.
Där det fanns gäss kunde man också fä-
rga gäsägg. Det var för ganska vanligt.

Äggarullning. Under hela påskhelgen
var äggarullning ett särdeles omtyckt
nöje. Det kunde ske både inomhus och
utomhus. Antingen rullade man ner äggen
för en tegelpanna eller en sandbänk. Det
var mest barn som roade sig med ägg-
rullning, men det hände även att de vux-
na deltog. Det var minsann rätt svårt
att beräkna de kurer ägg av olika
former kunde föga ibland. När äggen
gick sönder kallas de "sockar". Det
gällde ju att rulla ned sitt ägg utanför
tegelpannan och på sån höjfa någon
annans som låg på golvet. De ägg man
på så sätt fick man behålla eller också
fick man en sköning.

Påskveckan: Våffelmåndag, Pannkakatisdag,
Dymmelsonsdag, Skärtorsdag, Långfredag,
Påskafton.

Påsksträcka. På morgonen påskafton brukade man räkka barnen och på skämt daska till dem med ett litet ris. Varför man gjorde så? Ja, det var förstås bara på skoj.

Påskbrev. Dessa ritade man själva och van-
ligen var det en påskkäring som red till
Blåkullen på dem. Så försig man dem allti-
med en vers som t. ex. kunde lyta:

"Sops raka smärjehorn
ger jag dig till resedorn.
Fareväl min vän

Kom snart igen!"

Han adresserade så botten: Till påskkärningen
b. b. Blåkullen och säg mig och försök
att obemärkt kasta in dem i förstugan
hos sina klasskamrater eller andra gata
vännen. Allt skulle ske så hemligt som
möjligt.

(Från Lundagren).

Valborgsmärsoafton skall man alltid röra
äggsladd.

1 maj. 1 maj är det betydelse att skolbar-
man skall ut och "maja" hurdant väder
än är. De brys sig inte så mycket om
grönt, som det f.ö. inte brukar finnas
så mycket av så tidigt på året, utan
koncentrerar sig på att leta efter vit-
sippar, som i regel brukar blomma om-
kring 1 maj. Fast ibland har det ju
hänt att det varit snö och då har det
fortfarande inte blivit så mycket plockat.
På Tranoberg (gård. strax utanför staden)
har tillhört fru Sundgrens farfar, köpmann

Lundquist) var en som vindsåning och där brukar barnen få håla till med sina puer-gåsar och läskedrycker. F. d. lärarinnan Oskarotta Bohman (f. i Varberg 1863) har berättat att sedan också fanns i hennes barndom.

2 maj. Vid Varbergs Lägre Allmänna Lärare var man för alltid för den andra maj, och vare att en hel del där, som efter insatser i majfirande brukade ha varit att inställa sig i skolan dagen efter, instiftade en skippadiefond, vilken gav utkastning funderat under den föreställning att skolan var stängd 2 maj. Detta hände någon gång i mitten av förra århundradet.

lidssommar. (Från Lundgren).

Till midsommar bläckes med grönt överallt.
På torget var det lösmarknad midsom-
marsaffons förmiddag och där var god
bommar. Majstänger för jag inte fanns
i staden för; på Transeberg därmed
hade vi alltid majstäng.

hårten. Har alltid firats med svartrop
på och gis. För hela skolorna lov den
dagen.

Asbursdagen. Den 1 december firades
alltid för med offentlig bal på något
av skolans hotell.

Advent. Först på senare år har man
infört seden med adventsljäs och advent
kalendrar för barnen.

Lucia. Luciafirandet med brud och tjänar en
okänd frölska tills för ett 15-tal år sedan.

ACC. N:R M. 10242:29

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Däremot sprang det för omkring utblädda
barn vid Lucia. De voro potade i ansikt-
lena och blädda i smutsiga gamla tr-
pp.

Jul. (Från Lundgren).

När min farfar levde, firade vi alltid julen hos honom. Vi gick alltid först i kyrkan och hörde julsönen, sedan drack vi lite ur koppar, som endast togs fram denna enda gång på året.

Därefter följde julklappsutdelningen. Sedan på juleaftons förmiddag hade familjernas jungfrur varit hemma hos farfar med stora korgar, i vilka blapparna lågo. Vid utdelningen bökade alltid den yngsta ta upp ett paket. Den som fick det ta nog upp nästa o.s.v. Var det någon vers på paketet, lästes den naturligtvis upp, men det var inte så ofta; verser är vanligare nu.

Efter julklappsutdelningen följde supé, som alltid bestod av smörgärsbord, julfisk med smält smör eller vitlök och malen senap vid sidan av som någon önskat sådan, risgröt, blötkakor och mandelmusslor med

Så släps sylt till. Handelsmässorna kallas
skriv "Summakäsen".

Juldagen firades i stillhet, men annandagen
började julkalasen som varade ända till
Ljugnads kvatt. Det var tradition i vår
stätt att en var av familjerna skulle ha
bjudning under denna tid på bestämda
dagar, så ibland kunde det bli lite väl
mycket av det goda.

Barnen hade alltid julgranenspyndning
Ljugnads kvatt. Hos oss brukade vi latta
ett konfektkärl och prydnaderna i granen.
På kvällen var det dans för ungdomen med
brölloppssång etc. Någon offentlig kvatts-
balar förekom inte.

Julbord. Varje jul gör jag ett julbord. Det är
ett helt landskap med rätter, stolar och
djur. Hus har vi av flera sorter med ljus i
fönstren och så en kyrka naturligtvis.
Alltsammans är från mitt och min mors
hem, från de julbord vi hade där.

Stjängorsser. Sådana ha inte förekommit
här i Varberg förrän på senare år. Det
är föreningar o. dyli. som arrangerar sådana
det.

Kuntagabbe. Det var alltid drängarna
som stoppade upp en sådan liten kunt
för att skrämma pigorna. I början
miljona följde det inte alls. ~~Men i fick här det betydligt yngre barn
som följde~~

På gång minns jag att vi barn hade plac-
rat en sån där kumstygabbe hos en lärar-
inna som hette Hildur och som var inne-
boende hos oss. Vi hade satt den i hen-
nes gungstol och det blev ett fastligt
spelskåp när hon kom in och fick se
den.

besöksvisiter. Sådana är mestadels borttagna
nu. För var det oundgängligen nödvändigt
att man avlade visit hos de äldre bland
släktingarna.

ACC. N:R M. 10242:34

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Lilla jul.

Vid bygdelsnårs firas här i Varberg allmänt den
s. k. "lilla juleften". Vi har lutfish, gröt och ble-
nätter, alldeles som till jul. På kvällen har vi
också julkappsutdelning. Det är på många
ställen numera bortkast, men i vår familj håller
vi fortfarande kvar vid denna tradition.

Historier om varbergare.

På 1860-70-talen satt i stadsfullmäktige en kopparslagare kluvsen som just inte ansågs vara vidare klyffsig. Vid en diskussion angående uppsättande av plåtskyltar med gatunamn på husen, reste han sig plötsligt upp och sade: "Plåt, de ä bara skit, lå, ska de va nåt, ska de va koppar!" Ordfrämman, som blev något förvånad över det oväntade inslaget, tittade på kluvsen och sade i kanske inte så vänlig ton: "Tyvärr, kluvsen!"

Kluvsen drog därefter ut på sin och — tog återstoden av den tid han satt i stadsfullmäktige.